

NA MARGINESIE DYSKUSJI O SPECJALIZACJI ROLNEJ

W dniach od 7 do 12. X. 1964 r. odbyło się w Nitra Międzynarodowe Sympozjum na temat specjalizacji produkcji w socjalistycznych przedsiębiorstwach rolnych. Sympozjum zostało zorganizowane przez Wyższą Szkołę Rolniczą w Nitra (CSSR). W sesji naukowej brało ogółem udział ponad 150 uczestników, w tym 16 pracowników nauki z Polski, Węgier, Jugosławii, Bułgarii i NRD.

Problematyka specjalizacji socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych była omawiana z następujących punktów widzenia:

- dotychczasowego kierunku rozwoju specjalizacji produkcji i przedsiębiorstw w ramach dwóch form własności,
- planowanych tendencji rozwojowych specjalizacji produkcji i przedsiębiorstw,
- rachunku efektywności ekonomicznej specjalizacji rolnej.

Najwięcej uwagi zwrócono w referatach i dyskusji na pierwsze zagadnienie.

Niektóre referaty z tego zakresu przedstawiały się następująco:

- Dwuzmianowa specjalizacja w hodowli — prof. dr J. Breicz (Zagrzeb);
- Metody specjalizacji przedsiębiorstw rolniczych na przykładzie kombinatu Garbno — prof. dr K. M a j e w s k i (Olsztyn);
- Problemy specjalizacji i optymalna koncentracja w fermach drobiu — prof. dr W. L a n d a u (Iwanka n/Dunajem);
- Niektóre problemy specjalizacji sadownictwa — inż. P e w n a (Nitra);
- Problemy specjalizacji hodowli trzody — doc. inż. W. S i d o r (Nitra);
- Ogólny pogląd na pracę przy specjalizacji socjalistycznych przedsiębiorstw rolnych — prof. dr A. B a i l (Halle).

Mimo wielu pozytywnych osiągnięć gospodarczych w wyspecjalizowanych gospodarstwach, daje się zauważyć szereg trudności natury organizacyjnej. Jakkolwiek w wielu referatach przeprowadzono dowód na wyższość ekonomiczną wyspecjalizowanych przedsiębiorstw, w porównaniu z uniwersalnymi, to jednak wskaźnik efektywności produkcji nie zawsze jest zbyt wysoki.

Na podstawie bardzo ciekawego materiału empirycznego udowodniono, że specjalizacja produkcji i przedsiębiorstw jest podstawowym czynnikiem (środkiem działania) wzrostu efektywności produkcji rolnej oraz pracy żywej i uprzedmiotowionej. Niskie stosunkowo wskaźniki ekonomiczne obecnej specjalizacji produkcji i gospodarstw upatrywać należy w słabym wiązaniu czynników przyrodniczych z kierunkami produkcji oraz bazą materiałowo-techniczną.

Większość referatów z tego zakresu poświęcona była problematyce specjalizacji gospodarstw, w mniejszym stopniu specjalizacji rejonów rolniczych — co nie jest bez znaczenia dla kompleksowego problemu specjalizacji rolnictwa, która determinuje w poważnym stopniu specjalizację gospodarstw.

Na podstawie wygłoszonych referatów można było wyrobić sobie pogląd, że w większości krajów socjalistycznych (reprezentowanych na sympozjum) specjalizacja gospodarstw wyprzedziła specjalizację rejonów, co nie jest bez znaczenia dla specjalizacji infrastruktury regionów ekonomicznych. Jak wynika z dotychczasowego kierunku rozwoju specjalizacji rolnej, za mało uwagi poświęcono problemowi wpływu różnych przemysłów, w szczególności przemysłu rolno-spożywczego, na zmiany i profil specjalizacji rolnej oraz rozmieszczenie produkcji rolnej.

Doświadczenia nad specjalizacją rolniczą wydadają się wskazywać, że aktualnie ukształtowana specjalizacja rolnictwa w sposób niedostateczny powiązana jest z optymalnym wykorzystaniem warunków przyrodniczych, co oznacza słabe przystosowanie kierunków produkcji do określonych czynników glebowych i klimatycznych. Z uwagi na bardzo silne zróżnicowanie klimatyczne w wielu krajach socjalistycz-

nych, specjalizacja gospodarstw musi być poprzedzona specjalizacją regionów rolniczych, których granice wyznaczyć można w oparciu o poznane warunki przyrodniczo-ekonomiczne. Nierównomierność ekonomicznego rozwoju kraju lub jego części w poważnym stopniu hamowała procesy i racjonalne kierunki specjalizacji rolnictwa.

Słaby również — naszym zdaniem — nacisk położono na problem aktywnego wpływu przemysłu rolno-spożywczego na zmiany kierunków specjalizacji rolniczej.

Doświadczenia z tego zakresu wykazały, że procesy i kierunki specjalizacji rejonów i gospodarstw nie nadążają za specjalizacją przemysłów i miast.

W wielu wypadkach, dotychczasowe kierunki specjalizacji rolniczej nie są zgodne z kierunkami specjalizacji przemysłowej, co w konsekwencji prowadzi do nieracjonalnych zjawisk ekonomicznych, jak: przerzutów surowców, wydłużania linii transportu, dużych strat materiałowych i pracy ludzkiej.

Bardzo często specjalizacja rolnicza, w szczególności niektóre jej kierunki nie odpowiadają planowanemu kierunkowi rozwoju rejonów ekonomicznych i jego infrastruktury.

Dotychczasowa praktyka nad specjalizacją rolniczą w pełni potwierdza konieczność planowania jej w powiązaniu z pozostałymi gałęziami gospodarki narodowej.

W minimalnym stopniu omówiono również na sympozjum problem wpływu bodźców ekonomicznych i kategorii rynkowych (cen, kredytu) na racjonalizację kierunków specjalizacji rolniczej.

Naszym zdaniem, w miarę ogólnego ekonomicznego rozwoju kraju, szybszego rozwoju sił wytwórczych, wdrażania nauki i techniki do rolnictwa, świadomego wykorzystywania praw przyrodniczych i ekonomicznych, słabnie rola czynnika przyrodniczego (gleby i klimatu) na wybór kierunków specjalizacji rolniczej.

Jak z powyższego przeglądu wynika, dotychczasowa specjalizacja rolnictwa nie zawsze jest właściwie sprofilowana z ogólnokrajowymi tendencjami rozwoju ekonomicznego.

Znacznie mniej miejsca na sympozjum poświęcono problematyce planowanych tendencji rozwojowych specjalizacji produkcji i przedsiębiorstw w planie rozwoju gospodarki narodowej w latach 1965—1970. Do interesujących referatów z tego zakresu należy zaliczyć:

- Główne koncepcje specjalizacji socjalistycznych przedsiębiorstw w Czechosłowacji — doc. K. S w o b o d a (Praga);
- Przyrodnicze i ekonomiczne warunki — podstawą rozmieszczenia i specjalizacji produkcji rolnej w Słowacji — inż. S. G o m o ł k a (Bratisława);
- Doświadczenia z perspektywicznymi planami rozwoju rolnictwa w niektórych rejonach Słowacji — inż. W. P i ę k a c z e k i W. S t a r e k (Praga);
- Historyczny rozwój terytorialnej dyferencjacji produkcji rolnej i jego wpływ na rozwój planowania regionalnego — prof. dr A. K i s s (Gödöllő);
- Metodyka konstruowania idealnych gospodarstw modelowych — dr Wł. K w i e c i e ń (WSE — Kraków);
- Specjalizacja przedsiębiorstw rolnych w obrębie wielkich miast — doc. inż. I. R a n c z e w (Piowdiw).

Ustosunkowując się do tej części referatów, pragniemy podkreślić interesujący dobór tematów, szeroki stosunkowo wachlarz poruszonych zagadnień — z drugiej strony słabsze opracowanie metodyczne. Za wyjątkiem kilku referatów (Wł. Kwiecień, I. Ranczew i A. Kiss), w których nakreślono nowe koncepcje wiązania problematyki mikrospecjalizacji z makrospecjalizacją, pozostałe referaty omawiały, co należy włączyć w zakres planowania specjalizacji, natomiast nie wspominały, jak to trzeba robić.

Zaden z autorów (z wyjątkiem delegacji polskiej) nie wykorzystał w swoich badaniach metod statystycznych i ekonometrycznych. Najczęściej autorzy referatów ilustrowali planowane kierunki rozwoju produkcji wyspecjalizowanych gospodarstw za pomocą indeksów oraz metod opisowych.

Realność planowania produkcji rolnej w ogóle, a specjalizacji gospodarstw i rejonów rolniczych w szczególności, zależy przede wszystkim od stopnia znajomości warunków i środków realizujących cele rolnicze. Tak pojęta analiza powinna naszym zdaniem objąć:

- a) aktualnie istniejący stan podstawowych elementów specjalizacji,
- b) aktualnie kształtującą się tendencję rozwojową tych elementów,
- c) środki ekonomiczno-techniczne, od których zależy realizacja celu.

Ocena ekonomiczna dotychczasowego kierunku specjalizacji może być dokonana różnymi metodami, w zależności zaś od wyboru metod również z różną dokładnością.

Z uwagi na to, że w praktyce rolniczej najczęściej stosowaną metodą rejestrującą warunki i cele specjalizacji, jest monografia gospodarstw — przeto wyniki badań uogólniane na obszar rejonów najczęściej są niedokładne i nie mogą stanowić właściwej podstawy do planowania bieżącego i perspektywicznego.

Drugą słabą stroną tych referatów było to, że nie wiązano problemu specjalizacji gospodarstw i ich kierunku rozwoju z zagadnieniami specjalizacji rejonów rolniczych.

Fragniemy w tym miejscu zaprezentować naszą opinię w tej sprawie. Specjalizacja produkcji, gospodarstw i rejonów jest jednym z wielu środków realizujących cele rolnictwa. Skuteczność tego środka działania zależy nie tylko od obiektywnych warunków produkcji, lecz również od całego zespołu czynników natury ekonomicznej, społecznej i politycznej.

W określonych więc warunkach, w zależności od etapu rozwoju ekonomicznego kraju i poziomu rozwoju sił wytwórczych rolnictwa, kształtują się formy i stopień specjalizacji rolniczej oraz terytorialny zakres tej specjalizacji.

W zależności od tych konkretnych warunków, inne cele realizuje specjalizacja na szczeblu przedsiębiorstwa, rejonu czy w ramach wspólnoty gospodarczej RWPG.

Ta odmienność celów ekonomicznych specjalizacji realizowanych za pośrednictwem różnych form organizacyjnych sprawia to, że za każdym razem mamy do czynienia z innymi formami zarządzania i kierowania, a więc z różnymi modelami ekonomiczno-rolnymi. Modele te służą do jak najefektywniejszej realizacji celów ekonomicznych ujętych planem gospodarczym, w którym wytyczone są główne proporcje i kierunki rozwoju ekonomicznego kraju.

W zależności od określonego modelu w gospodarce narodowej, przedsiębiorstwa rolne mogą być wyposażone w szerszy lub węższy zakres kompetencji i decyzji.

Przedsiębiorstwo rolne może w ramach przyznanych mu przez państwo uprawnień stanowić o strukturze asortymentowej produkcji itp. Państwo ze swej strony reguluje wielkość produkcji i jej asortyment za pośrednictwem odpowiednich dźwigni ekonomicznych takich, jak: ceny, kredyt itp.

Przy szerokiej kompetencji i samodzielności przedsiębiorstw w zakresie wyboru kierunku specjalizacji, efektywność jej mierzona jest nie tylko wartościami użytkowymi, ale przede wszystkim wartością, tzn. wszystkimi kategoriami związanymi z działaniem obiektywnego prawa wartości. Rozciągnięcie tych kategorii ekonomicznych na dziedzinę specjalizacji jest konieczne ze względu na rachunek ekonomiczny

Zupełnie inaczej przedstawia się sprawa specjalizacji rejonu rolniczego; kierunek jej jest silnie związany z warunkami przyrodniczymi oraz potrzebami społecznymi. Z tego punktu widzenia specjalizacja rejonów ma na celu: zaspokojenie potrzeb społecznych regionu ekonomicznego, produkcję eksportową oraz wzrost rezerw państwowych. Efektywność specjalizacji rejonów mierzona jest przede wszystkim wartościami użytkowymi oraz udziałem tych rejonów w realizacji podstawowych proporcji gospodarczych ujętych w planie.

Odmienne przedstawiać się będzie kierunek specjalizacji rolniczej w skali wymiany międzynarodowej RWPG. Podstawowym kryterium przy wyborze kierunku specjalizacji produkcji rolnej mogą być obok warunków przyrodniczych, czynniki społeczno-polityczne oraz społeczne koszty wytwarzania. Zasada ekonomiczna: minimum nakładów przy określonym efekcie z wymiany międzynarodowej, liczona w dewizach, stanowi dodatkowe kryterium specjalizacji gałęzi czy krajów. Jak z powyższego wynika, specjalizacja rolnicza nie jest problemem prostym i wymaga odmiennych metod badawczych oraz kompleksowego ujęcia. Należy się liczyć, że w wielu wypadkach efektywność specjalizacji przedsiębiorstw mierzona rentownością indywidualną, może być sprzeczna z kierunkiem specjalizacji rejonów ekonomicznych oraz wymiany międzynarodowej.

Z tego, co wyżej powiedziano, wynika, że planowanie kierunków specjalizacji przedsiębiorstw nie jest łatwe, ponieważ nieznanne są parametry specjalizacji makrominimum nakładów przy określonym efekcie z wymiany międzynarodowej, liczonym rolnej. Planowane kierunki rozwoju specjalizacji gospodarstw nie mogą być oderwane od planowanego kierunku rozwoju ekonomicznego w skali kraju.

Należy jednak podkreślić, że zaprezentowane w referacie poglądy na temat planowanych kierunków specjalizacji gospodarstw są interesujące i stanowią wkład do badań nad syntezą ekonomiczną specjalizacji rolnictwa.

Ostatnią grupę tematyczną stanowiły referaty dotyczące rachunku ekonomicznej efektywności specjalizacji rolnej. Na wyróżnienie i uwagę zasługują między innymi następujące referaty:

- Wpływ i stopień specjalizacji na ekonomiczną efektywność produkcji jax i drobiu — doc. inż. A G r o m (Nitra);
- Wielkość przedsiębiorstw rolnych przy specjalizacji produkcji — doc. inż. I. F a - g a s z (Nitra);
- Problem rentowności produkcji rolnej — zast. doc. J. K a s z i c z k a (Nitra);
- Statystyczne metody planowania plonów — doc. dr W a c ł a w o w i c z (WSE — Kraków).

Z uwagi na oryginalność tematów, jak i metodologię badań, ta grupa referatów, podobnie jak poprzednia, wzbudziła ogólne zainteresowanie.

Różnorodność metod ilościowych zastosowanych do rachunku efektywności produkcji świadczy o tym, że problem ten wyszedł już z ram dyskusji. Efektywność ekonomicznych kierunków specjalizacji omówiona została od strony kosztów jednostkowych, wpływu cen oraz czynników nawozowych na wzrost plonów.

Wielu referentów przedstawiło oryginalne metody analizy ekonomicznej, które mogą mieć duże zastosowanie w cząstkowych badaniach nad efektywnością produkcji rolnej, a tym samym nad formami specjalizacji rolniczej.

Godny podkreślenia jest fakt aktywnego udziału polskiej delegacji na Międzynarodowym Sympozjum. Ogółem nasza delegacja wygłosiła 4 referaty (prof. dr K. Majewski, prof. dr J. Kubica, doc. dr S. Waclawowicz i dr W. Kwiecień) i aktywnie uczestniczyła w dyskusji. Gospodarcze sympozjum, jak również goście zagraniczni, żywo zainteresowali się problematyką badań nauki polskiej, w szczególności teorią modeli idealnych i zastosowań metod statystycznych i matematycznych w planowaniu rolniczym.

Reasumując wyniki Sympozjum należy stwierdzić, że uczestnicy mieli okazję do zapoznania się z bogatą tematyką specjalizacji rolnej i sposobami jej rozwiązywania w krajach obozu socjalistycznego.

Wygłoszone referaty, jak i wypowiedzi w dyskusji, będą opublikowane w specjalnym zeszycie naukowym Wyższej Szkoły Rolniczej w Nitra, co umożliwi zapoznanie się z treścią poruszonych zagadnień.

S. Waclawowicz i Wł. Kwiecień